

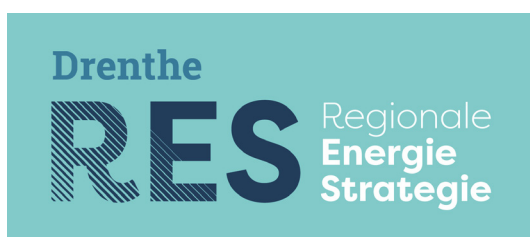
DOET

DRENTSE ONTWERP & ENERGIE TAFEL

Een gids voor inwoners, belanghebbenden, professionals en overheden om samen te werken aan duurzame energieprojecten die waardevol zijn voor het landschap, de leefomgeving, de economie en het klimaat.

15 juni 2023

colofon

INHOUD

INLEIDING	5
1. HUIDIGE SITUATIE, AMBITIE EN TOEKOMST	6
Intermezzo: De kern van 'DOET'	10
2. GEREEDSCHAP	14
3. HANDLEIDING BIJ DE WERKSESSIES 'DOET'	30

INLEIDING

AANLEDING

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat we in Nederland de CO₂-uitstoot sterk gaan verminderen; in 2030 met bijna de helft ten opzichte van 1990. Om uitvoering te geven aan deze ambitie is Nederland onderverdeeld in regio's. Elke Regio heeft een eigen ambitie en strategie voor grootschalige opwek van duurzame energie opgesteld in de Regionale Energie Strategie (RES). De RES regio Drenthe heeft de ambitie om voor 2030 jaarlijks 3,45 TWh aan hernieuwbare energie op te wekken door bijvoorbeeld windmolens en zon op land. Bij zon op land is ligt op dit moment het initiatief vaak bij de markt. Dit roept de vraag op waar en hoe zon op land in het landschap 'landt' en op welke manier omwonenden en andere belanghebbenden meer invloed kunnen krijgen op de inrichting en toekomst van hun leefomgeving.

ENERGIE EN HET DRENTSE LANDSCHAP

Een van de doelen van de RES is een zorgvuldige ruimtelijke inpassing van hernieuwbare energieopwekking. Voor Drenthe telt het aspect van een zorgvuldige ruimtelijke inpassing van duurzame energie in het landschap zwaar. Het Drentse landschap wordt immers door veel mensen hoog gewaardeerd. Met deze praktische ontwerp-gids met ruimtelijke uitgangspunten wil RES Drenthe betrokken partijen uitnodigen om met elkaar een hoogwaardige leefomgeving te ontwerpen waar duurzame energie een onderdeel van uitmaakt. Het ontwerpproces start daarmee in het hart van de lokale gemeenschap zelf.

De gids geeft op meerdere schaalniveaus voorbeelden en ontwerpprincipes van energieopwekinstallaties in het landschap en koppelkansen met andere gebiedsopgaven. De gids bouwt daarbij voort op de handreikingen 'Zonneakkers in Drenthe' (provincie Drenthe, pdf, 28 MB) en 'Zonnewijzer biodiversiteit' (provincie Drenthe, pdf, 4.1 MB).

DRENTSE ONTWERP- EN ENERGIE TAFEL (DOET)

In de RES Regio Drenthe werken overheden met maatschappelijke partners, netbeheerders, het bedrijfsleven en waar mogelijk bewoners. RES Regio Drenthe ziet een kans voor goede ruimtelijke plannen en veel draagvlak door de samenwerking tussen deze partijen goed te faciliteren. Daarom bevat deze gids richtlijnen voor een ontwerpproces. Een ontwerp-tafel waaraan betrokken partijen kunnen deelnemen onder begeleiding van een onafhankelijk team van een voorzitter, financieel deskundige, landschapsontwerper en projectsecretaris. Tijdens deze Drentse Ontwerp- en Energie Tafel (DOET) komen deelnemende partijen in drie sessies tot een integraal en gedragen ontwerp. Door de compacte setting levert dat tijdswinst op. Het samenwerken in ontwerpssessies vergroot het draagvlak voor de plannen, maar zeker ook de kwaliteit. De doorlopen van een DOET-proces is niet verplicht en wellicht bij eenvoudige projecten ook niet van grote meerwaarde. Maar bij complexe projecten of wanneer veel partijen betrokken zijn kan het bijdragen aan de kwaliteit van het ontwerp, het draagvlak onder bewoners en het versnellen van het (besluitvormings)proces.

LEESWIJZER

Deze gids is gemaakt voor overheden, ontwerpers, initiatiefnemers van energieprojecten, bewoners en belanghebbenden die een gezamenlijk ontwerpproces doorlopen voor een gebiedsontwikkeling. De nadruk ligt op de ontwikkeling van zon op land maar het kan ook voor andere ruimtelijke ontwikkelingen gebruikt worden. Het document is opgezet als een praktische gids en opgedeeld in drie hoofdstukken. Hoofdstuk 1 licht de energieopgave voor zon op land voor Drenthe toe. In hoofdstuk 2 staan voorbeelden, ontwerpprincipes en gereedschappen voor de totstandkoming van een goed omgevingsontwerp. Hoofdstuk 3 is een handleiding voor het gezamenlijke 'DOET' proces. Stap voor stap staat beschreven welke stappen men in een gezamenlijk integraal ontwerpproces doorloopt om tot een goed en gedragen omgevingsontwerp te komen.

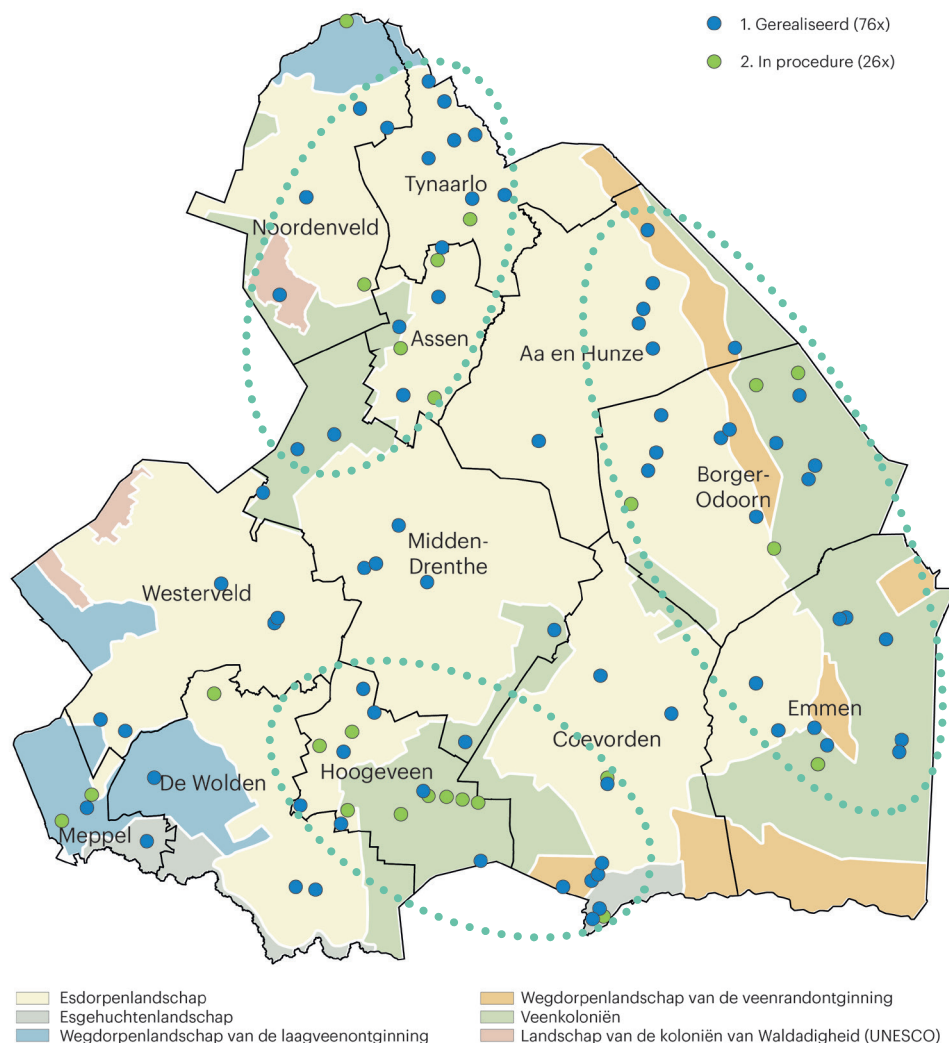
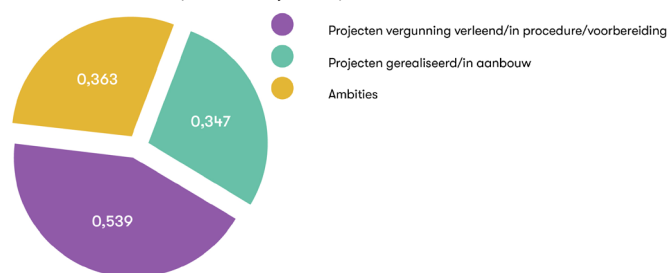
1 HUIDIGE SITUATIE, AMBITIE EN TOEKOMST

HUIDIGE SITUATIE (PER GEMEENTE)

De onderstaande kaart laat zien waar zon op land reeds gerealiseerd is (meetmoment december 2022) en waar dit nog gepland staat ten opzichte van de gemeentelijke indeling en de provinciale landschapstypen. Van de geplande 1,513 TWh (Terra Watt-uur) die men in Drenthe jaarlijks met zon op land wil gaan opwekken is 0,905 TWh nog niet gerealiseerd¹.

De kaart toont clusters (als gevolg van in beleid vastgelegde zoekgebieden) en lege plekken (als

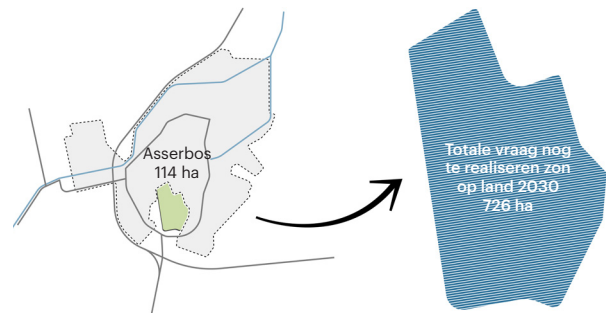
ZON-OP-LANDPROJECTEN (Peildatum: 1 juli 2021)

Overzicht van de gerealiseerde en in procedure zijnde zonnevelden per gemeente (dec. 2022)

¹ Voortgangsdokument RES Regio Drenthe, maart 2023

gevolg van beschermde gebieden). Het initiatief voor zonneparken kwam en komt nog altijd vaak vanuit de markt. Sturing is op het effect van de optelsom van zon op land in het landschap krijgt wel steeds meer aandacht. Met de RES-ambities vanuit de Drentse gemeenten rijst de vraag hoe men de regie hierop in de praktijk beter kan organiseren ten dienste van het Drentse landschap en alle belanghebbenden in die gebieden die in aanmerking (zouden kunnen) komen voor zon op land.

Schaalvergelijking: Het nog te realiseren hectaren zon op land tot 2030 is 114 hectare (ca 230 voetbalvelden) of 6,5x het oppervlakte van het Asserbos

AMBITIE PER GEMEENTE

Elke Drentse gemeente heeft in het kader van RES Regio Drenthe aangegeven hoeveel energie ze met zon op land denkt te kunnen realiseren.

De gemeentelijke ambitie (2030) voor de ontwikkeling van zon op land, weergegeven op schaal

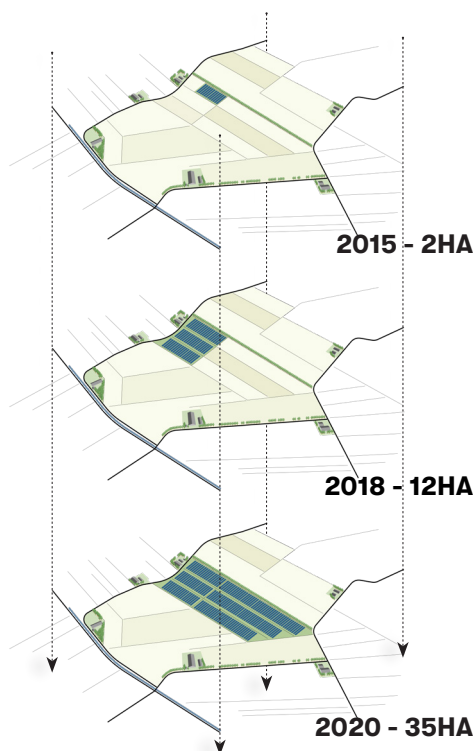
Meting december 2022

Gemeenten	Zonne-energie op land (TWh)				Omzetting Ambitie van TWh naar hectare zon op land - op basis van 0,0010 TWh tot 0,0005 TWh/ha*
	Huidige opwek	In de pijplijn	Ambitie	Totaal zon op land	
Aa en Hunze	0,005		0,059	0,064	59 – 118
Assen	0,011	0,041	0,047	0,100	47 – 94
Borger-Odoorn	0,208	0,034	0,010	0,252	10 – 20
Coevorden	0,090	0,096		0,187	0 – 0
De Wolden	0,000		0,000	0,001	0 – 0
Emmen	0,127	0,064	0,061	0,253	61 – 122
Hoogeveen	0,090	0,148		0,238	0 – 0
Meppel	0,001	0,002		0,003	0 – 0
Midden-Drenthe	0,038	0,026	0,080	0,144	80 – 160
Noordenveld	0,001	0,169		0,170	0 – 0
Tynaarlo	0,036	0,060	0,005	0,101	5 – 10
Westerveld	0,000			0,000	0 – 0
Totaal	0,608	0,642	0,263	1,513	262 – 524

Cijfers per gemeente voor zon op land. Bron: Voortgangsrapportage RES Regio Drenthe maart 2023. In de laatste kolom is de ambitie (bij benadering) vertaald van Terrawattuur (TWh) naar het aantal hectare aan zonnevelden. * Bij een geconcentreerde opstelling van het zonnepark kan op dit moment zo'n 0,0010 TWh per hectare geplaatst worden. Als uitgegaan wordt van een twee keer zo ruime opstelling (bijvoorbeeld ten behoeve van maatschappelijke of landschappelijke inpassing), dan kan zo'n 0,0005 TWh per hectare geplaatst worden.

TOEKOMSTSCENARIO'S

Elke gemeente hanteert een eigen beleid voor de ontwikkeling van zon op land en de landschappelijke inpassing ervan. Het landschap van Drenthe loopt niet langs gemeentelijke grenzen. Zo kan het gebeuren dat in de ene gemeente zon op land op afstand van bebouwing moet liggen en in de andere gemeente er juist tegenaan. Met de huidige hoeveelheid zon op land leidt dit nog niet direct tot een degeneratie van het Drentse landschap als totaal. Het zijn vaak solitaire ontwikkelingen van een beperkte omvang. Lokaal heeft dit invloed op de beleving van het landschap, maar de herkenbaarheid van het landschap als totaal gaat er nog niet door verloren. Maar de vraag is of dat zo blijft met het toenemend aantal zonneparken. De locaties waar ontwikkeling van een zonnepark het eenvoudigst is, zijn dan al ingevuld. Blijven de kwetsbare landschappen voldoende beschermd als de nood aan ruimte voor zonneparken groter wordt? Ook zien we een trend van een groeiende omvang van zonneparken. Waar ligt dan de bovengrens, zeker in meer kleinschalige landschappen waarvan Drenthe er zoveel heeft.

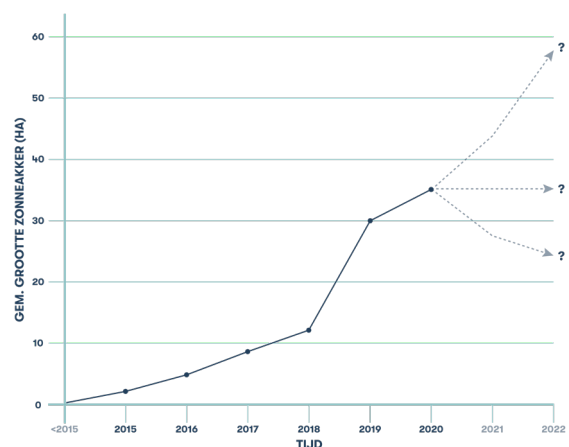

Kan het kleinschalige Drentse landschap grote zonneparken aan?

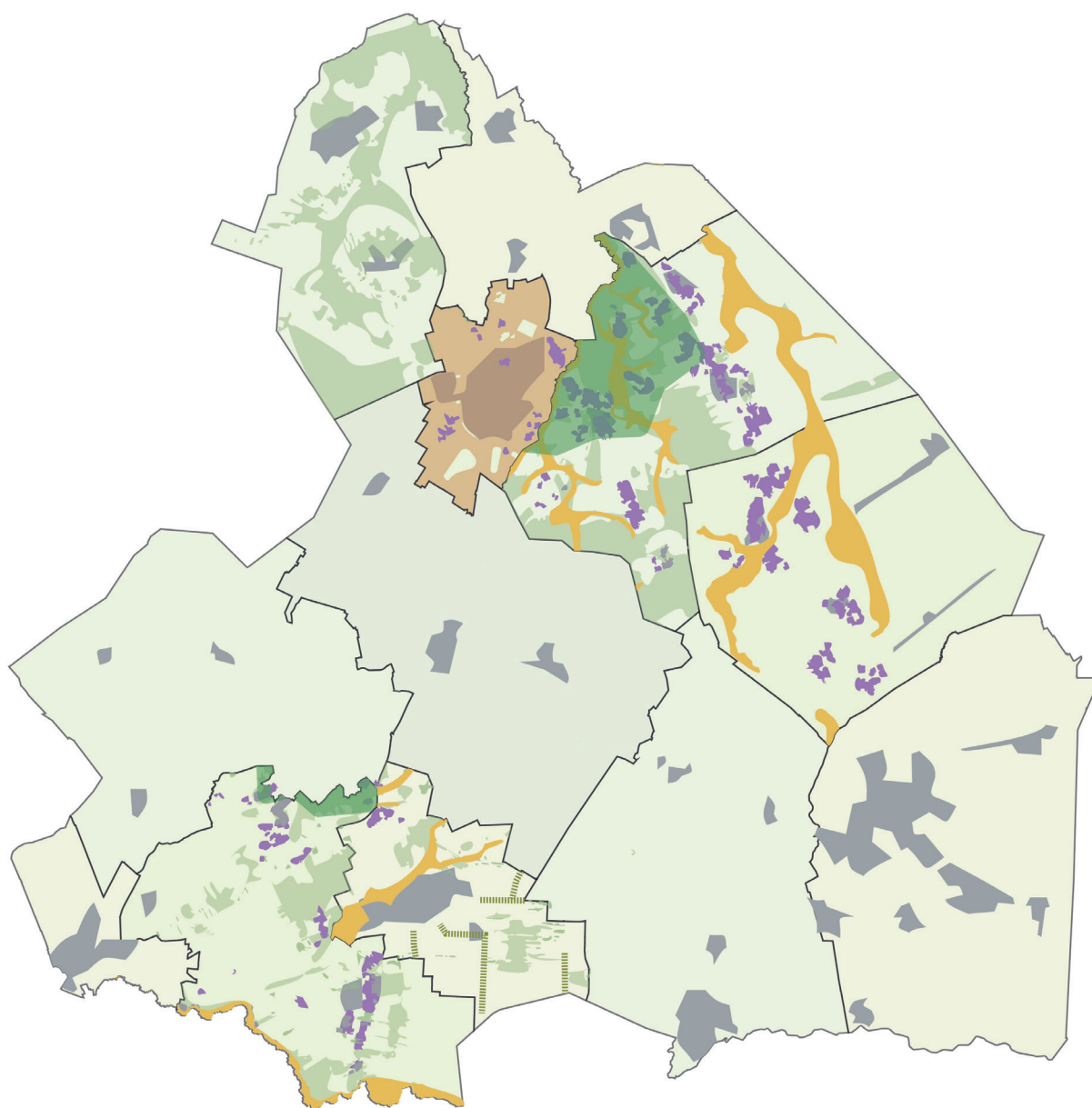
OP VOORHAND UITSLUITEN OF TOEWIJZEN?

Het beleid voor de positionering en inpassing van zonneparken verschilt per gemeente. Ongeveer de helft van de Drentse gemeenten sluit op voorhand geen gebieden uit en wijst ook geen gebieden aan. Aanvragen kunnen dan afzonderlijk worden beoordeeld. Andere gemeenten sluiten gebieden uit. Meestal natuurgebieden, escomplexen en beekdalen. Een enkele gemeente stuurt actief en wijst een aantal gebieden aan als ontwikkellocaties.

Als gevolg hiervan verschilt de regie per gemeente op de landschappelijke en maatschappelijke inpassing van de velden. In elk geval kunnen gemeenten het instrument van toewijzen benutten om landschappelijke kwaliteiten te beschermen of te verbeteren en ook om andere ontwikkelingen koppelen aan zonneparken. Denk aan meer maatschappelijke betrokkenheid, het vergroten van biodiversiteit, waterberging, de toekomst van de landbouw, natuurontwikkeling en recreatiemogelijkheden.

Groei van de omvang van Nederlandse zonneparken. (bron: Wikipedia)

Natuurnetwerk Nederland

Essen

Ontginningsassen

Beekdalen

Bebouwing

Uitgesloten door gemeente

Nationaal park

Geen beperkingen

Uitgesloten gebieden voor de ontwikkeling van zon op land in gemeentelijk beleid

intermezzo

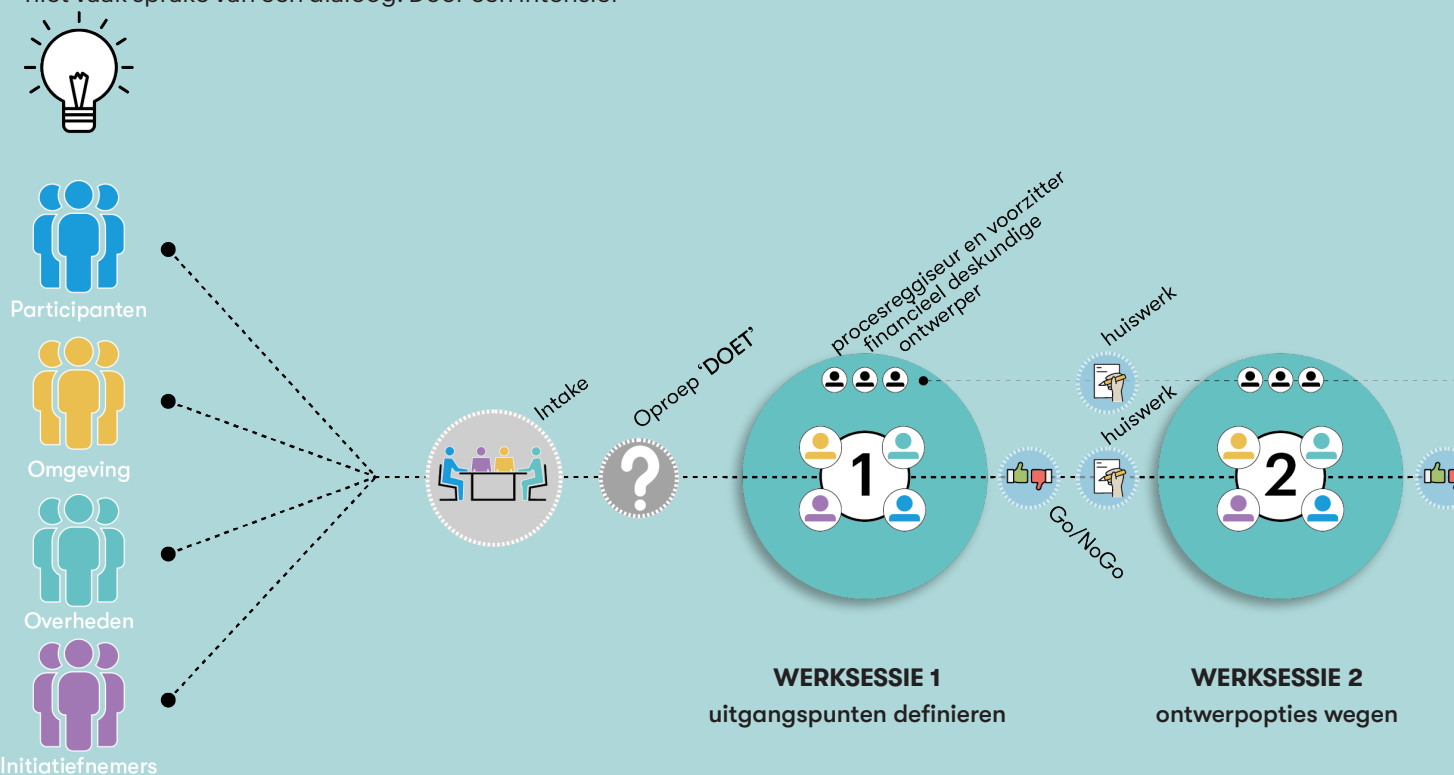
DE KERN VAN 'DOET'

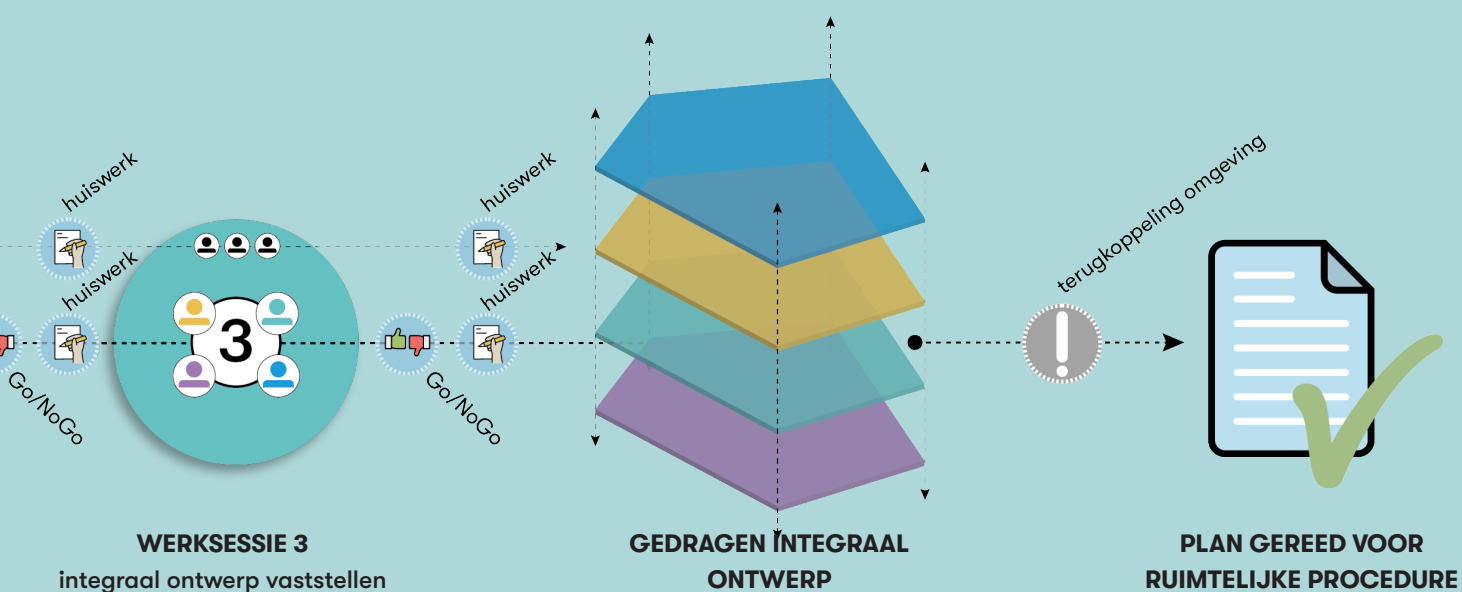
Aan de realisatie van een zonneveld (of een andere functie) gaat een ontwerpproces vooraf. Een ontwerp is zo goed als het proces waarin het tot stand komt. Voor een evenwichtig ontwerp dient ieders belang gewogen en gehoord te worden. Hiervoor is een veilige omgeving en een transparant planproces noodzakelijk. Om dit te bieden heeft RES-regio Drenthe de ambitie om per project een Drentse Ontwerp- en Energie Tafel (DOET) te organiseren. Daarin werken initiatiefnemers, overheden en inwoners onder begeleiding van een onafhankelijke procesregisseur, een ontwerper en een financieel deskundige in een drietal sessies naar een gedragen ontwerp voor een energieproject.

Het doel van dat proces is winst in ruimtelijke kwaliteit, draagvlak en tijd. In traditionele processen van ruimtelijke projecten is de afstand tussen initiatiefnemer, overheid en de omgeving vrij groot. De communicatie tussen die partijen is beperkt tot een aantal (formele) momenten. Er is niet vaak sprake van een dialoog. Door een intensief

samenwerkingsproces te doorlopen is die dialoog er wel. Dat biedt meer ruimte voor het begrijpen van elkaars belangen en standpunten. Door samen te ontwerpen ontstaat een breder gevoel van eigenaarschap. Dat vergroot het draagvlak. Met alle expertise aan tafel, is de kans dat onderwerpen, koppelkansen of belangrijke waarden in een ontwerpproces over het hoofd worden gezien een stuk kleiner. Dat vergroot de ruimtelijke kwaliteit van een project en kan ook versnelling opleveren in de ruimtelijke procedure.

De DOET kent een vast format van een drietal sessies. Voorafgaand, tussen en na de drie sessies hebben de verschillende partijen hun huiswerk te maken. Deelname aan een DOET is niet vrijblijvend. Er wordt een actieve en meedenkende houding van alle deelnemers verwacht. Aan het eind van de drie sessies ligt er een gewogen en gedragen plan dat gereed is voor de ruimtelijke procedure. In hoofdstuk 3 wordt het DOET-proces nader toegelicht.

intermezzo

BEST PRACTICES

Van een goed voorbeeld kun je leren. De wereld van zon op land verandert in hoog tempo. Er wordt veel geïnnoveerd met dubbel ruimtegebruik waardoor de grond efficiënt gebruikt wordt en ook gezond blijft. Overal in Nederland liggen geslaagde voorbeelden van landschappelijke inpassing en dubbel ruimtegebruik. Bezoek een aantal projecten om u te laten inspireren over ruimtelijk ontwerp, functiemenging of organisatievormen.

In de tijd dat deze gids opgesteld werd, is het proces getoetst aan de hand van een echt project: de proeftuin aardgasvrije wijk in Ansen. De belangrijkste lessen uit dat proces zijn verwerkt in deze gids.

Belangrijkste lessen uit Ansen:

- maak een stakeholderanalyse
- definieer de energetische en financiële ambities
- hanteer een open houding over het te voeren proces
- betrek de boeren/landeigenaren vroegtijdig en intensief
- evalueer tussen de werksessies en bepaal Go/NoGo voorwaarden

Fruitboomgaard en en rustplek bij een zonnepark in Buitenpost (Solarfields)
foto: LAOS landschapsarchitectuur

Agri-PV, zonnepanelen in combinatie met frambozenteelt in Babberich (Groenleven)
foto: De Gelderlander

Bosbessenkwekerij in combinatie met een zonneveld in Vlagtwedde.
foto: Powerfield

2 GEREEDSCHAP

GEREEDSCHAPPEN VOOR HET ONTWERP IN EEN DOET-PROCES

Op de vorige pagina's is het DOET proces kort weergegeven. In hoofdstuk 3 volgt een uitgebreide beschrijving en stappenplan. Dit hoofdstuk biedt gereedschappen, voorbeelden en principes die helpen bij iedere stap van het ontwerpproces. Hierbij wordt de indeling van de drie werksessies van het DOET-proces gevolgd:

- 2.1 uitgangspunten opstellen
- 2.2 ontwerpopties maken en wegen
- 2.3 integraal ontwerp

2.1 UITGANGSPUNTEN OPSTELLEN

Om een goed en haalbaar ontwerp te maken helpt het om met elkaar gezamenlijke uitgangspunten op te stellen. Dat zijn de spelregels waarbinnen het ontwerp tot stand komt. Dit kunnen beleidsdocumenten zijn, maar ook persoonlijke waarden of ambities. Voorafgaand aan de eerste werksessie is het zinvol dat elke deelnemer zijn of haar uitgangspunten voor het project, het gebied of het proces opschrijft. Tijdens de sessie kan deze informatie met elkaar gedeeld worden en onder begeleiding van het onafhankelijk team wordt alle inbreng gewogen en opgetekend. Samen vormen dit de uitgangspunten voor het project.

Op de volgende pagina staan ideeën, werkvormen en adviezen die kunnen helpen bij het opstellen van de uitgangspunten.

Ruimtelijkeplannen.nl [Over](#) [Help](#) [FAQ](#) [Contact](#)

Home [Plan bekijken](#) [Plan plaatsen](#) [Plan afnemen](#)

Het landelijke portaal voor ruimtelijke plannen

Op Ruimtelijkeplannen.nl vindt u bestemmingsplannen, structuurvisies en algemene regels die gemaakt zijn door gemeentes, provincies en het Rijk.

[Plannen zoeken >](#)

Blijf op de hoogte

Nieuwsbrief

Ontvang het laatste Wro nieuws van Het Kadaster en Geonovum via de nieuwsbrief.

[Inschrijven nieuwsbrief >](#)

Attenderingservice

Ontvang een email als er nieuwe plannen bijkomen.

[Inschrijven attenderingservice >](#)

Actueel

4 september – Onderhoud afgerond

De onderhoudswerkzaamheden zoals aangekondigd op 31 augustus zijn afgerond. Aansluitend is de harvest weer gestart.

[Lees meer...](#)

[Alle nieuwsberichten >](#)

[Alle releasesnotes >](#)

Deze website is een samenwerking van:

ASTE KADERS

Bij een project in de gebouwde of landschappelijke omgeving geldt in Nederland wet- en regelgeving: Ruimtelijke Ordening. Welke functies op een bepaalde plek mogen komen, welke restricties en randvoorwaarden gelden is vastgelegd in bestemmingsplannen en verordeningen. Ook visies en beleidsdocumenten kunnen een kader zijn voor een project. Het is daarom verstandig vooraf te controleren welke ruimtelijk beleid van toepassing is op een gebied. Een handig instrument hiervoor is de kaart op www.ruimtelijkeplannen.nl. Daarop is al het rijks-, provinciaal en gemeentelijk beleid verzameld.

BELEIDSSTUKKEN

Beleidsstukken zijn vaak omvangrijk en toegespitst op een specifieke doelgroep. Tijdens de werksessies zijn vertegenwoordigers van de overheden aanwezig. Van hen wordt verwacht dat ze de relevante beleidsstukken voor het te behandelen gebied toelichten.

WAARDEN DEFINIËREN

Of iets als waardevol gezien wordt, kan erg persoonlijk zijn. Iets kan een economische waarde hebben maar ook een emotionele waarde. Aan een landschap of leefomgeving zijn veel verschillende waarden toe te kennen. Hieronder volgt een lijst met verschillende soorten waarden. Dit kan een leidraad zijn om de waarden van het projectgebied te definiëren. Het is goed te bedenken of een waarde persoonlijk is of algemeen. Doorgaans weegt een algemene waarde zwaarder.

verschillende soorten waarden:

- historische waarde (oude gebouwen, wegen of beplanting)
- landschappelijke waarde (herkenbaar landschap)
- natuurwaarde (veel zeldzame flora en fauna)
- toekomstwaarde (duurzaamheid)
- belevingswaarde (mooi beeld, veel afwisseling)
- recreatieve waarde (paden en voorzieningen)
- maatschappelijke waarde (gezonde omgeving)
- economische waarde (bedrijven, economisch landgebruik)
- emotionele waarde (persoonlijke binding)

MAAK EEN GEZAMENLIJKE WANDELING

Door samen door het projectgebied te wandelen krijgen alle deelnemers een actueel beeld van het gebied. Door er doorheen te lopen krijgt men een goed gevoel van de schaal en de kwaliteiten van de plek. Ook kan men zo goed inschatten in hoeverre een verandering invloed heeft op de omgeving.

bron: Erfgoedkwartet Emmen

DEEL OUDE VERHALEN

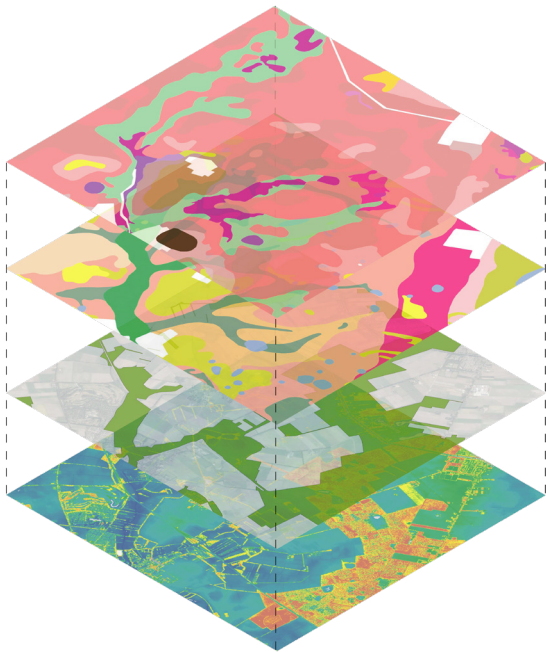
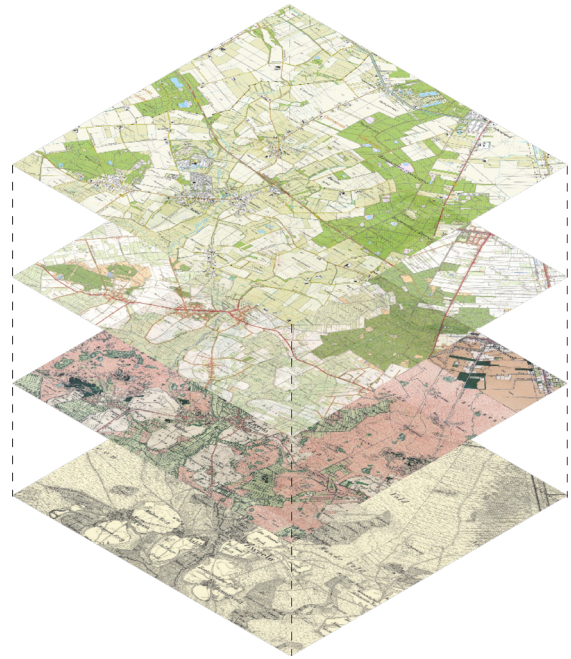
Een landschap bestaat uit meer dan bomen, velden, wegen en bebouwing. Ook oude verhalen over een bepaalde plek kunnen een landschap tot leven brengen. Vraag ernaar bij oude dorpsbewoners of historische verenigingen. Ze kunnen een ontwerp verrijken.

ANALYSEER HET GEBIED

Bestudeer oude kaarten en ontdek waardevolle historische patronen zoals verkaveling of oude landschapselementen als wegen, waterlopen en beplanting. Misschien zijn er elementen verdwenen die teruggebracht kunnen worden om het landschapsbeeld te herstellen. Ook bodem- en hoogtekaarten kunnen veel inzicht geven in het ontstaan van het landschap.

Soms is juist het ontbreken van elementen de legeruimte dus- waardevol. Denk aan zichtlijnen of weidsheid.

Praat met lokale bedrijven en onderzoek hoe het toerisme ontwikkeld is. Dit kan een beeld geven van de economische waarde van het gebied.

AMBITIES DEFINIËREN

Een DOET proces zal gestart worden nadat iemand een bepaalde ambitie heeft voor een gebied. Dat kan de aanleg van een zonnepark zijn. Het mooiste zou zijn als verschillende ambities met elkaar gecombineerd kunnen worden. Dan heeft iedereen er profijt van. Om alle kansen die er zijn te benutten helpt het als alle ideeën en ambities besproken en zo concreet mogelijk gemaakt worden.

EEN PAAR VOORBEELDEN:

Bij de ontwikkeling van een zonnepark wordt flink geïnvesteerd. Een initiatiefnemer wil daarom zekerheid van rendement. Vanuit die gedachte zijn ambities te definiëren over de omvang of opbrengst van een zonnepark. Commerciële initiatiefnemers hebben vaak de deskundigheid die uit te rekenen. Een energiecoöperatie zou van de onafhankelijke kostendeskundige gebruik kunnen maken. Ongeacht de organisatie die het initiatief neemt is het goed uit te spreken welke financiële ambities er aan het project gekoppeld zijn: ideëel, commercieel. En worden de inkomsten centraal of collectief beheerd?

Wanneer een agrarisch ondernemer ambities heeft om efficiënter of duurzamer te werken en een combinatie met een zonnepark wel ziet zitten, is het van belang dat de ambities zo geformuleerd worden dat duidelijk is in welke mate de ondernemer zijn bedrijfsvoering kan aanpassen. Ook de mate van investering en het te verwachten rendement is van belang.

Een natuurbeherende organisatie zou kunnen aangeven welke typen natuurontwikkelingen waardevol voor de omgeving zijn.

Dorpsbelangen zou kunnen aangeven waar een dorpsommetje moet aantakken op bestaande wegen rond het dorp. Wil er een interessante route ontstaan.

LAAT BETROKKEN PARTIJEN EEN MOODBOARD MAKEN VAN HUN AMBITIES

ontwerpen worden vaak op kaarten en op tekeningen gevat. Maar dat is het gereedschap van ontwerpers en plannenmakers. Niet iedereen kan dat. Ook het lezen van kaarten is soms moeilijk. Foto's of voorbeelden spreken vaak veel meer tot de verbeelding. Het kan goed werken om een moodboard van de beoogde ambitie te maken. Maar ook een beschrijving of een voorbeeldproject kan helpen. Om ervoor te zorgen dat de ambities van alle deelnemers goed naar voren komen in de sessies is het slim om of te spreken dat alle uitgesproken ambities op dezelfde manier verbeeld worden. De onafhankelijk ontwerper kan hierbij helpen.

UITGANGSPUNTEN ORDENEN

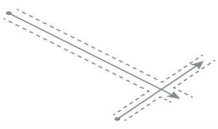
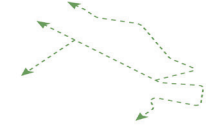
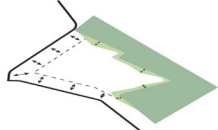
De uitgangspunten bestaan uit kaders, waarden en ambities. Door ze met elkaar te delen en te bespreken tijdens de werksessie wordt duidelijk waar de overeenkomsten en de verschillen liggen tussen de uitgangspunten van de verschillende deelnemers. Tijdens de sessie wordt geprobeerd

zoveel mogelijk uitgangspunten vast te leggen. Dat kan in een tabel zoals onderstaand, maar ook op tekeningen. Het is zinvol de uitgangspunten te ordenen op thema of en op (deel-)gebied. Ook is het goed te weten wie welk uitgangspunt aangedragen heeft.

	(beleids)kaders	belevings- landschappelijke- en economische waarden etc.	ambities
 Participanten	draagvlak omgeving duurzaam materiaalgebruik	rendabel project passend in de omgeving	duurzame investering opbrengsten investeren in leefbaarheid
 Omgeving	zondagrust touristisch seizoen tentenkamp scouting	ruiterroutes agrarische bedrijven zichtlijnen dorpsommetje historische plek WOII	nieuw dorps huis energie neutraal dorp natuureducatieroute uitbreiding camping transformatie naar natuurin- clusieve landbouw
 Overheden	POVI, POV omgevingsvisie/-plan beleidsdocumenten	zie beleidskaders	zie beleidskaders pijplijnprojecten/-programma's: waterberging, CO2 opslag, natuurinclusieve landbouw, vergroten biodiversiteit
 Initiatiefnemers	haalbare business case	gedragscode zon op land duurzame productie	100% lokaal eigenaarschap maximale natuurwaarde lokale economie ondersteunen

HUISWERK

	UITGANGSPUNTEN		
	INVLOEDSGEBIED	ONTWERPGEBIED	VERBEELDING OP KAART
THEMA A			
THEMA B			
THEMA C			

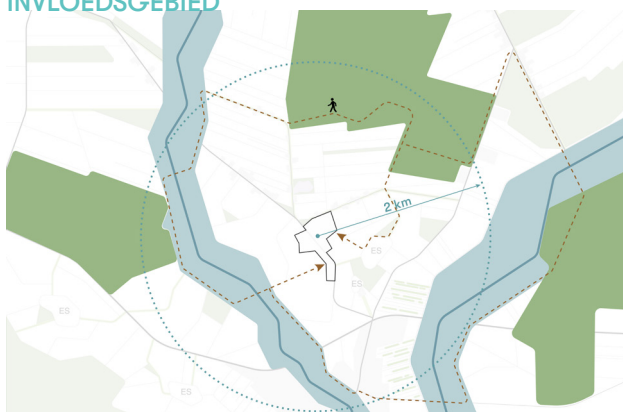
WERKSESSIE 1

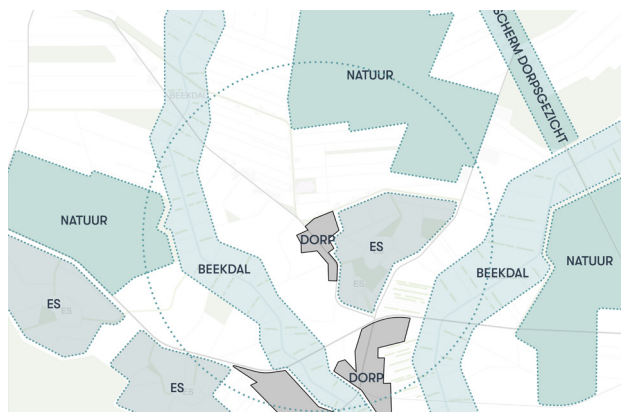
UITGANGSPUNTEN OP KAART ZETTEN

Op deze pagina wordt een voorbeeld gegeven van uitgangspunten op kaart. Hiervoor is een uitsnede van een kaart gebruikt van een niet-bestaand Drents landschap. Het is een verzameling van typische Drentse landschapsonderdelen zoals essen, beekdalen en heideontginningen. Op de volgende pagina's wordt aan de hand van dit "voorbeeld-landschap" meerdere ontwerpvoorbeelden gegeven.

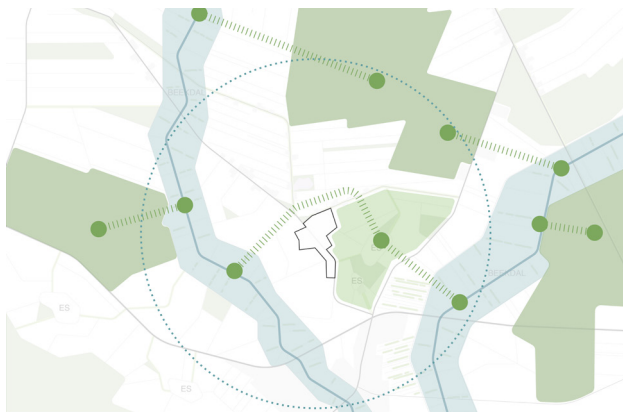
INVLOEDSGEBIED

Landschappelijke eenheden

Uitgesloten gebieden in gemeentelijk beleid

Verbindingen voor natuur

Aansluitingen wegen- en padennetwerk

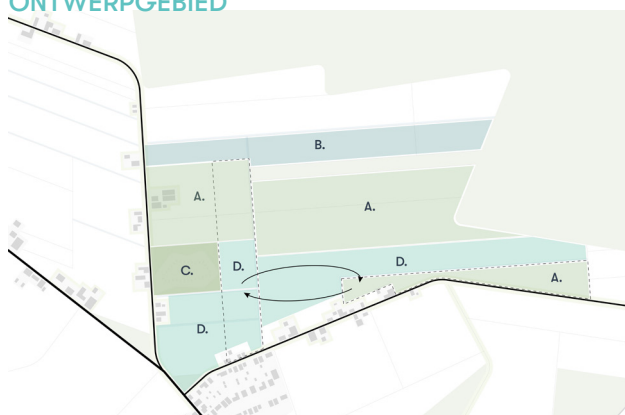
Koppelkansen ondernemers en functies in de buurt

Deel van het projectgebied met de meeste kansen

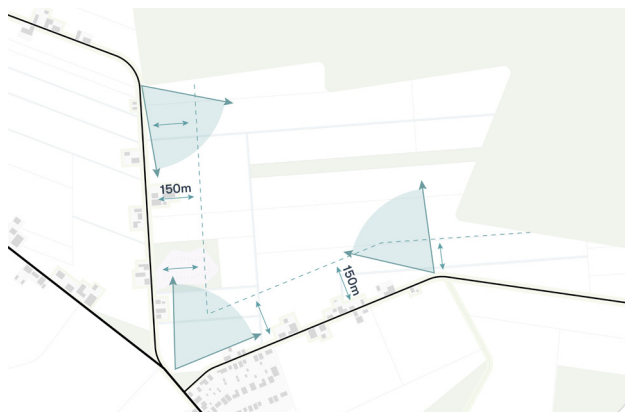
ONTWERPGEBIED

Huidige situatie van eigendommen

Eigendomsstatus voorstel voor uitruil

Zicht en afstand ten opzicht van bebouwing

Financiële kaders: afstand tot netwerk en waarde landbouwgrond

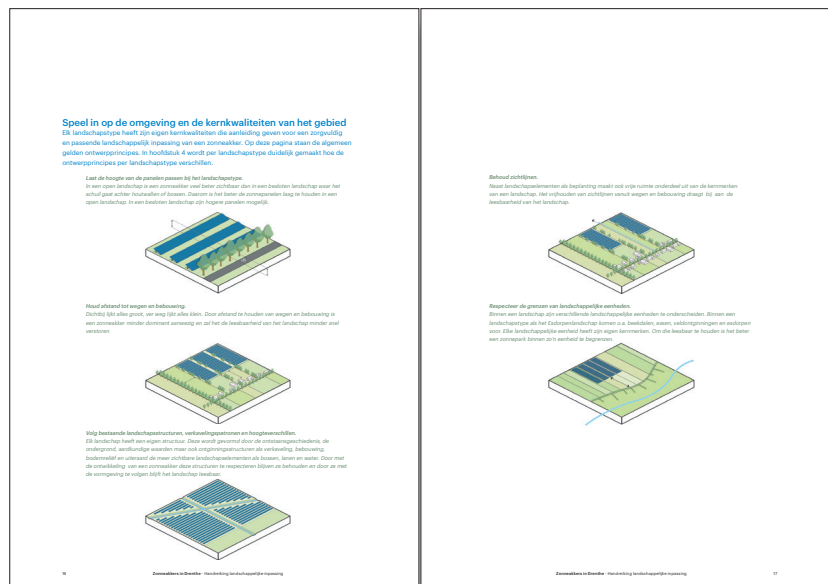
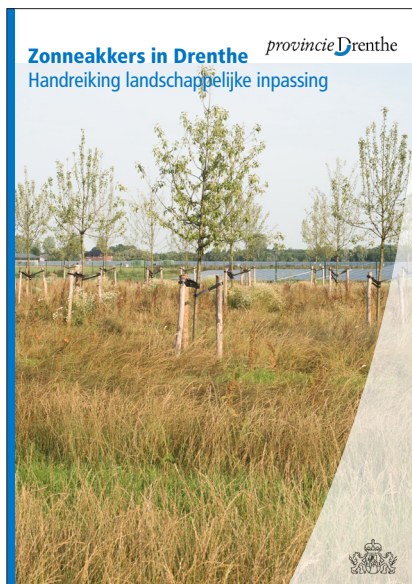
2.2 ONTWERPOPTIES MAKEN EN WEGEN

Tijdens de tweede werksessie staat het ontwerp van het gebied centraal. Provincie Drenthe heeft twee handreikingen opgesteld met ontwerpprincipes voor een zorgvuldige en ecologische inpassing van zonneparken in het Drentse landschap: handreikingen 'Zonneakkers in Drenthe' (provincie Drenthe, pdf, 28 MB) en 'Zonnewijzer biodiversiteit' (provincie Drenthe, pdf, 4.1 MB).

In dit hoofdstuk zijn er een aantal voorbeeldontwerpen opgenomen. Deze laten zien hoe de verschillende ontwerpprincipes gecombineerd kunnen worden en bieden inspiratie hoe ontwerpmaatregelen aan de hand van tekeningen en 3d beelden inzichtelijk gemaakt kunnen worden.

In de tweede sessie wordt gestreefd naar meerdere ontwerpopties. Beoordeel de opties aan de hand van de uitgangspunten en som de plussen en minnen op. Behoud het goede en laat minder goede opties afvallen. Probeer zo tot een gezamenlijk ontwerp te komen.

Pagina's uit Zonneakkers in Drenthe, handreiking landschappelijke inpassing

Pagina's uit Zonnewijzer biodiversiteit

VOORBEELDUITWERKINGEN 2 VARIANTEN

Door de uitgangspunten op verschillende manieren te verwerken in een ontwerp kunnen meerdere varianten gemaakt worden. Het voordeel van varianten is dat er wat te kiezen valt. Op basis van uitgangspunten alleen is het moeilijk een bepaalde richting voor een ontwerp te kiezen. Door meerdere varianten uit te werken worden de voor- en nadelen beter inzichtelijk. Zo kan men met een betere onderbouwing kiezen voor een bepaalde ontwerpkeuze.

Varianten kunnen op verschillende manieren gemaakt worden. Zo kunnen ruimtelijke varianten gemaakt worden. Bijvoorbeeld: klein of groot, of een variant op verschillende locaties. Maar ook thematische varianten zijn mogelijk. Bijvoorbeeld een variant met meer natuur tegenover een variant met meer ruimte voor recreatie (in combinatie met een zonneveld).

VATIAANT A: DUBBEL RUIMTEGEBRUIK EN NATUURHERSTEL

VARIANT B COMPACT EN UIT HET ZICHT

VOORBEELDUITWERKINGEN RUIMTELIJKE VERBEELDING

Een plattegrond kan lastig leesbaar zijn. Vraag een kunstenaar of onafhankelijk ontwerper een ruimtelijke verbeelding te maken. Dit geeft meer inzicht in het ontwerp en hoe dat in de omgeving past.

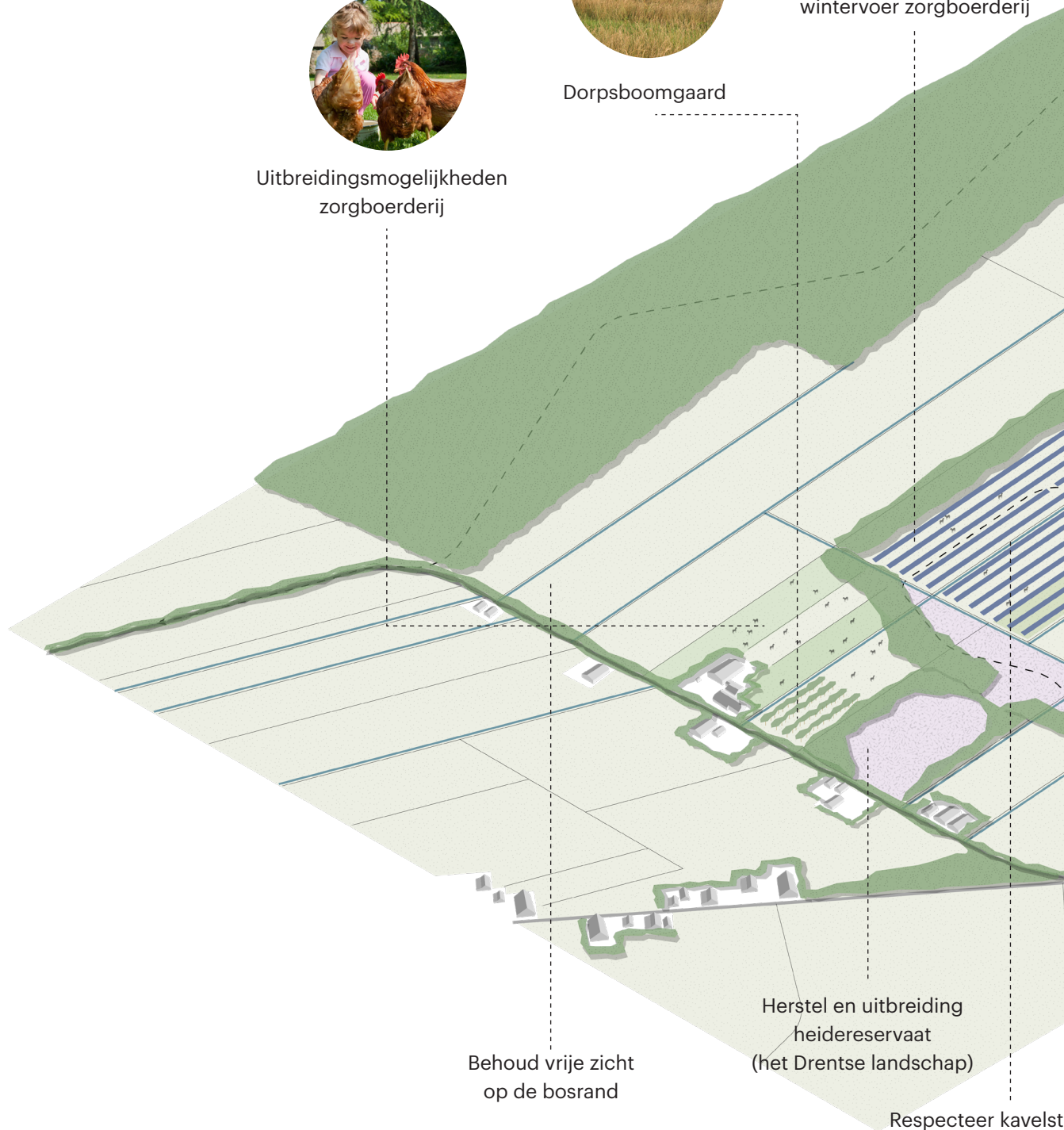
Uitbreidingsmogelijkheden
zorgboerderij

Dorpsboomgaard

Zonnepark i.c.m. teelt
wintervoer zorgboerderij

Veel ruimte tussen panelen voor gezonde bodem

Dorpsommetje maken

Zaai overruimte in met kruidenmengsel t.b.v. biodiversiteit

Afstand houden tot de weg

Gebruik kavelsloten i.p.v. hekwerk als afsluiting

Recreatieve route sluit aan op het dorp

structuur

AAN DE SLAG

Hoe kom je als initiatiefnemer tot een goed en bevredigend resultaat? Wie plannen maakt, barst van de ideeën. Een planproces met 'planologische procedures', 'landschappelijke inpassing' en 'maatschappelijk draagvlak' werkt dan niet motiverend. Daarom op deze pagina's enkele tips die helpen om het planontwikkelingsproces een stuk aangenamer te maken.

Door overheden, belanghebbenden en de buurt mee te laten denken, worden procedures vaak makkelijker doorlopen. Bovendien dragen ideeën van anderen en kennis van de plek bij aan een beter plan. Want wie wil nu geen ontwikkeling die past bij de plek? Wie is tegen een fijne samenwerking met de buurt? Wie wil niet bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke opgaven?

Ga naar buiten

Ga naar buiten en ontdek wat u van de kaarten. Ziet u structuurlijnen en objecten terug? Praat met mensen die al lang in het gebied wonen of werken. Zij kunnen u veel vertellen over hoe het gebied zich heeft ontwikkeld en ze zijn op de hoogte van oude verhalen.

Probeer te combineren

Kan uw initiatief bijdragen aan maatschappelijke opgaven, zoals het vergroten van de biodiversiteit, het versterken van de gemeenschapszin in de buurt, de omslag naar duurzame energie, klimaatadaptatie of de aanleg van recreatieve voorzieningen?

Bekijk (oude) kaarten

Ga na in welk landschap uw project plaatstvindt. Het landschap door de tijd ontstaat. Bekijk oude kaarten en ansichten om zoveel mogelijk verhalen over te verzamelen. Bruikbare bronnen: maps.google.com; www.toponderzoek.nl (Cultuurhistorische Kompas Drenthe)

Bedenk het samen

Het landschap is van iedereen. Dus een verandering in het landschap gaat ook iedereen aan. Daarnaast weten twee (of drie) meer dan één. Door samen te ontwerpen wordt een ontwikkeling van iedereen. Er wordt niemand vergeten en alle kansen die er liggen, kunnen meegewogen worden tijdens het ontwerpproces.

Sluit aan bij gebiedskarakteristieken

Wat geeft de plek identiteit? En kunt u hier met uw project bij aansluiten?

Door bijvoorbeeld het toepassen van specifieke beplanting, door de oriëntatie, de kleur en de vorm van de bebouwing, door het in stand houden van zichtlijnen, door het herstel van routes. Het is voor volgende generaties van belang dat de plek herkenbaar blijft.

Vertel het door!

Wanneer u iets moois realiseert, wees dan trots. Laat het zien en vertel het door. Anderen kunnen zo op goede ideeën komen. Leg uit waarom uw project past bij de plek en welke aanpak het tot een succes heeft gemaakt. Dit is niet alleen leuk, maar ook inspirerend.

herkent
ren,
ook
ebied
aak

d

ten
pstype
hoe is dit
aan? Bekijk
en probeer
r de plek te
nen: www.otijdreis.nl;
(provincie

3 HANDLEIDING BIJ DE WERKSESSIES ‘DOET’

DOET: EEN NIEUW ONTWERPPROCES VOOR ENERGIEPROJECTEN

Aan de realisatie van een zonnenveld (of een andere functie) gaat een ontwerpproces vooraf. Een ontwerp is zo goed als het proces waarin het tot stand komt. Voor een evenwichtig ontwerp dient ieders belang gewogen en gehoord te worden. Hiervoor is een veilige omgeving en een transparant planproces noodzakelijk. Om dit te bieden heeft RES-regio Drenthe de ambitie om per project een Drentse Ontwerp- en Energie Tafel (DOET) te organiseren. Daarin werken initiatiefnemers, overheden en inwoners onder begeleiding van een onafhankelijke procesregisseur, een ontwerper en een financieel deskundige in een aantal sessies naar een gedragen ontwerp voor een energieproject.

Het doel van dat proces is winst in ruimtelijke kwaliteit, draagvlak en tijd. In traditionele processen van ruimtelijke projecten is de afstand tussen initiatiefnemer, overheid en de omgeving vrij groot. De communicatie tussen die partijen is beperkt tot een aantal (formele) momenten. Er is niet vaak sprake van een dialoog. Door een intensief samenwerkingsproces te doorlopen is die dialoog er wel. Dat biedt meer ruimte voor het begrijpen van elkaars belang en standpunten. Door samen te ontwerpen ontstaat een breder gevoel van eigenaarschap. Dat vergroot het draagvlak. Met alle expertise aan tafel is de kans dat onderwerpen, koppelkansen of belangrijke waarden in een ontwerpproces over het hoofd worden gezien een stuk kleiner. Dat vergroot de ruimtelijke kwaliteit van een project.

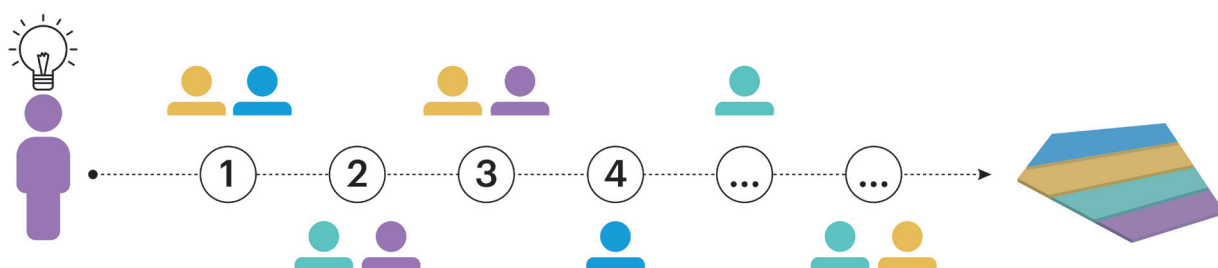
De DOET kent een vast format van een drietal sessies. Voorafgaand, tussen en na de drie sessies hebben de verschillende partijen hun huiswerk te maken. Deelname aan een DOET is niet vrijblijvend. Er wordt een actieve en meedenkende houding van alle deelnemers verwacht. Aan het eind van de drie sessies ligt er een gewogen en gedragen plan dat gereed is voor de ruimtelijke procedure. Een traditioneel ontwerpproces van een energieproject start bij een initiatiefnemer die een project wil ontwikkelen op een beoogd perceel/gebied. Hij/zij maakt een plan en stemt (in vaak vele kleine stapjes) af met de overheden en de omgeving.

Het DOET-proces gaat uit van gezamenlijke planvorming waarbij het gebied centraal staat. Het doel daarvan is het vergroten van het draagvlak, betere en integrale plannen en een snellere doorlooptijd van het ontwerpproces

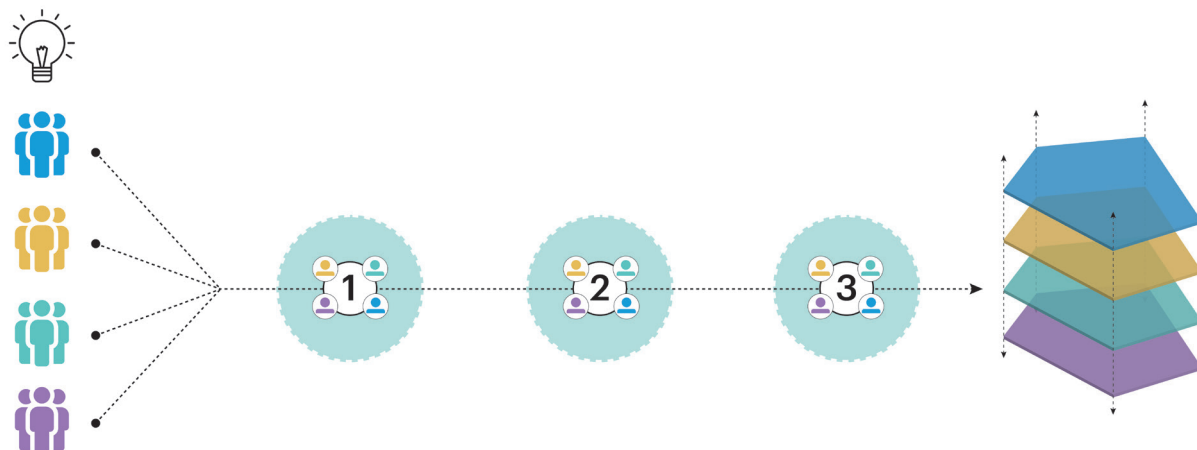
We onderscheiden in het DOET-proces 4 partijen:

1. participanten
2. omgeving
3. overheden
4. initiatiefnemers

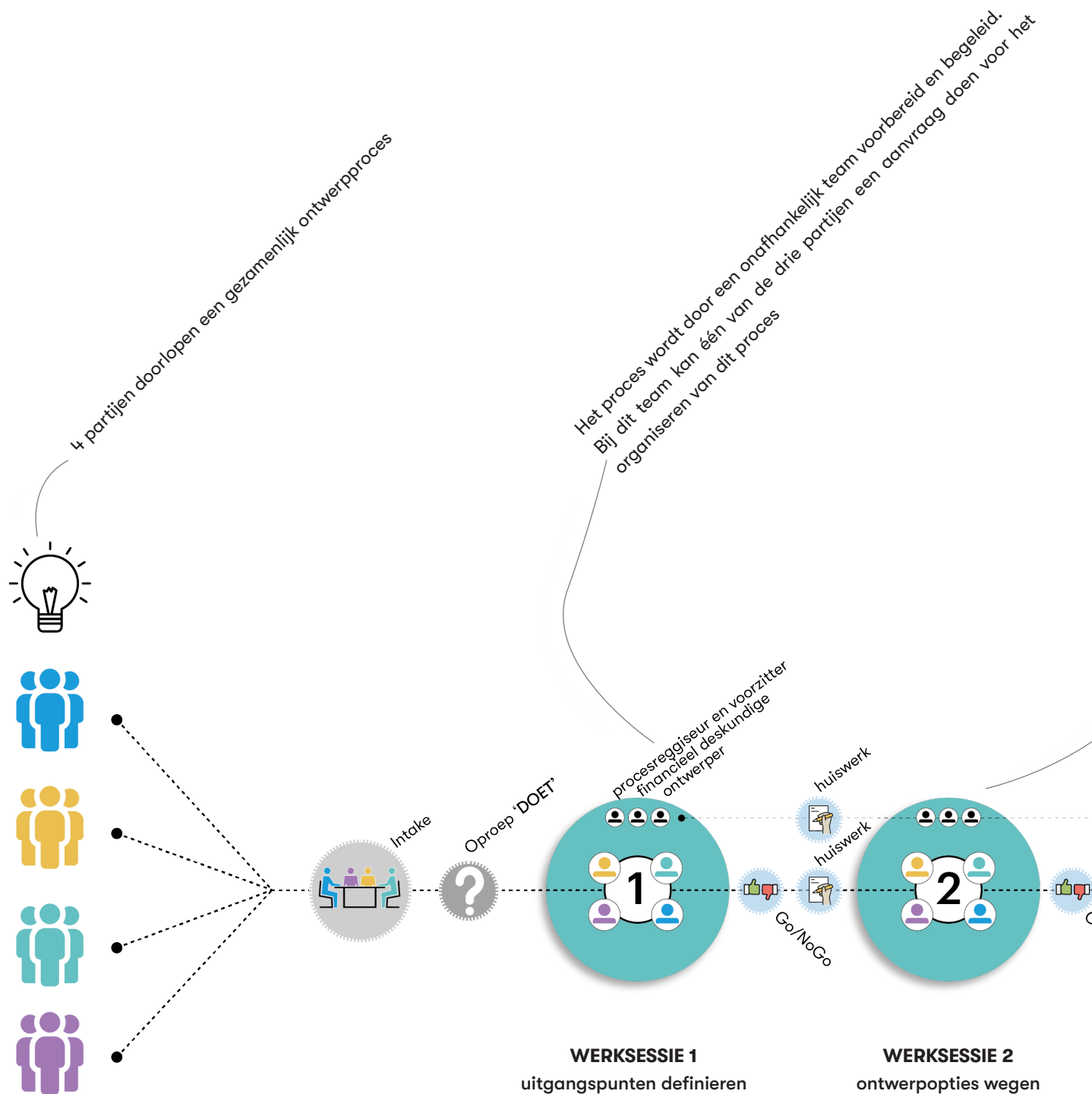
TRADITIONEEL TRAJECT, LINEAIR

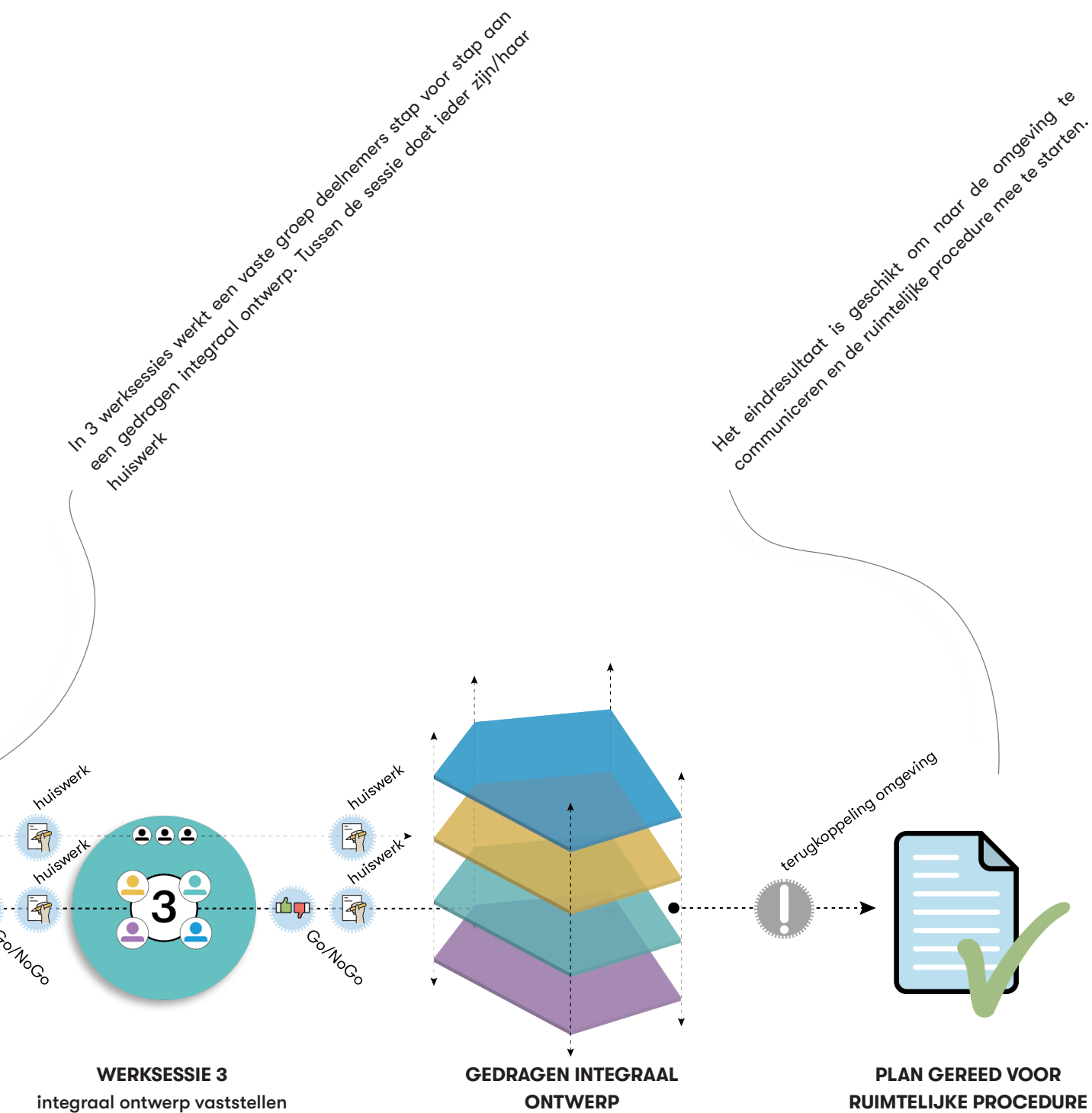

VOORGESTELD TRAJECT, INTEGRAAL

PROCESSCHEMA DOET

DE 4 PARTIJEN EN HUN BELANGEN

Voor het slagen van een DOET is het van belang dat de deelnemers die noodzakelijk zijn voor een haalbaar en gedragen ontwerp aanwezig zijn en een voldoende mate van beslissingsbevoegdheid hebben. De samenstelling van de groep is divers en evenwichtig. De omvang van de groep is beperkt om werkbaar te blijven (maximaal 20 personen). Inwoners: de mensen die in en om het projectgebied wonen, eventueel vertegenwoordigd door een woordvoerder.

Participanten: grondeigenaren, netbeheerders, terreinbeheerders, overige participanten (bijvoorbeeld bij een project waarbij functies gecombineerd worden)

Omgeving: omwonenden, belangenverenigingen, geïnteresseerden

Overheden: provincie, gemeente, waterschap

Initiatiefnemers: ontwikkelaar, investeerder, grondeigenaar, energiecoöperatie

PARTICIPANTEN

Het belang van deze groep gaat over specifieke betrokkene(n) bij een project. Dat kan gaan over het eigendom van de grond waarop een project gemaakt wordt (grondeigenaren) of de voorzieningen die getroffen moeten worden (netbeheerders).

OMGEVING

De belangen van deze groep kunnen uiteenlopen. Het kan gaan om de leefomgeving van inwoners, de bedrijfsvoering van ondernemers of specifieke doelgroepen als natuurverenigingen of actiegroepen. De focus van deze partij zal vaak op de omgeving liggen.

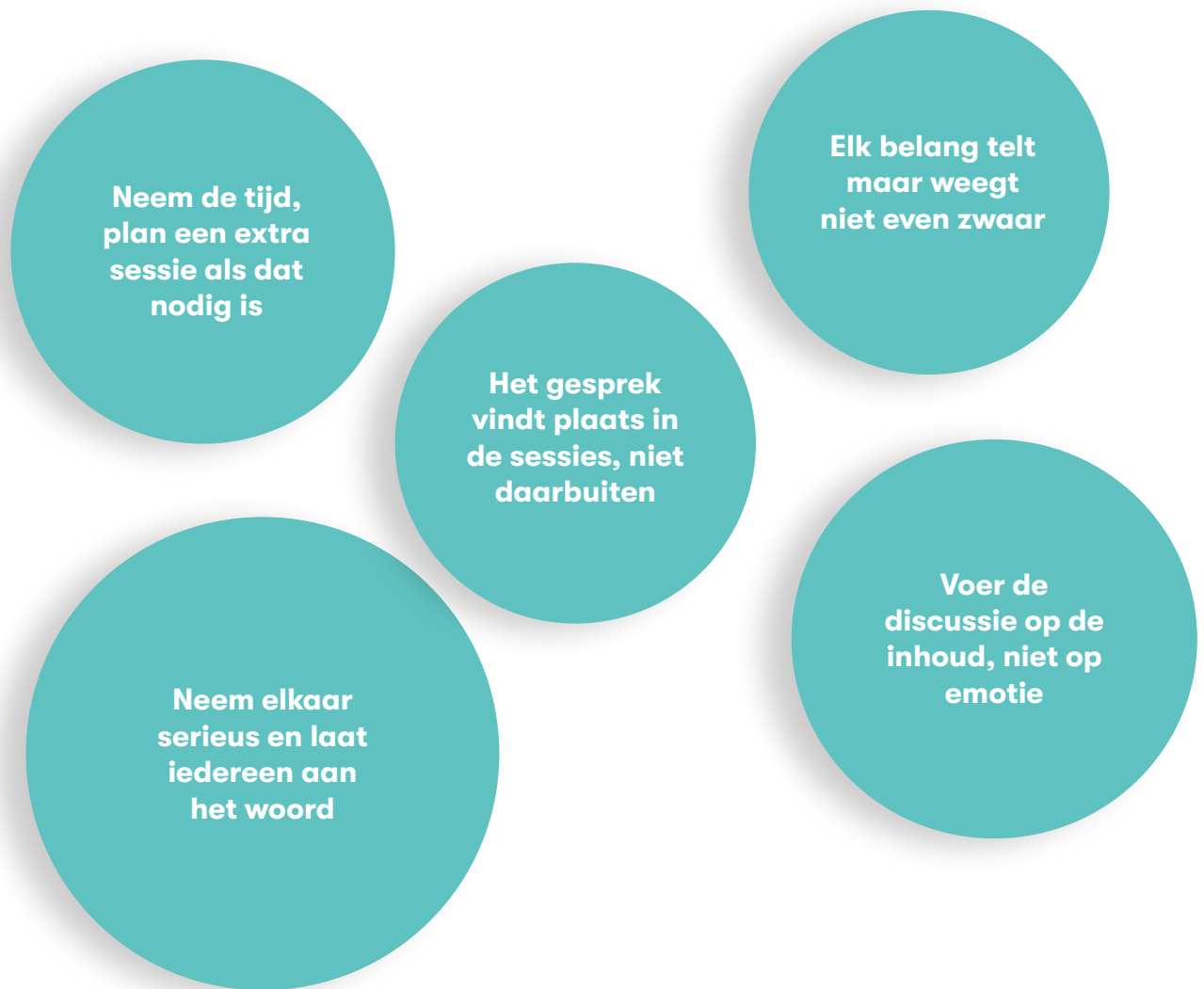
OVERHEDEN

De belangen van de overheid zijn verwoord in beleid. Over het algemeen dienen die het algemeen belang in veel sectoren. Niet alleen landschap of verduurzaming, maar ook werkgelegenheid, natuur en educatie. De focus van deze partij zal vaak op de bredere context liggen.

INITIATIEFNEMERS

Bij een zonneveld heeft de initiatiefnemer een economisch belang (rendement) en/of een ideeëel belang (verduurzaming). De focus van deze partij zal vaak op het project liggen.

Gedragscode voor de werksessies

ONAFHANKELIJK TEAM

De werksessies worden voorbereid en begeleid door een onafhankelijk team van deskundigen. Dit team bestaat uit een onafhankelijk procesregisseur, deze is tevens voorzitter van de werksessies; een onafhankelijk financieel deskundige en een onafhankelijk (landschaps-)ontwerper. Het team wordt ondersteund door een projectsecretaris.

De procesregisseur zorgt ervoor dat de samenstelling van de deelnemersgroep evenwichtig is, zodat de verschillende belangen gelijkmatig gehoord worden. Hiervoor hanteert hij/zij de gedragscode voor de sessies. Ook kan de voorzitter keuzemomenten afdwingen en het proces afbreken als er onvoldoende consensus blijkt te zijn.

De financieel deskundige staat de deelnemers en de ontwerper bij om de haalbaarheid van de voorstellen te beoordelen. Voor een zonneveld moet immers flink geïnvesteerd worden, bij een

een combinatie van functies moet er wellicht geld gezocht worden vanuit verschillende bronnen. De financieel deskundige kan hierin advies geven maar ook de businesscases van partijen toetsen.

De ontwerper is de integrator van het team en probeert alle ideeën en belangen te integreren in een ontwerp. Van de ontwerper mag ook verwacht worden een haalbaar en functioneel ontwerp te maken. Ook de verbeelding van de ideeën in kaarten, schetsen en 3d beelden, zodat het voor iedereen goed inzichtelijk wordt, behoort tot de taak van de ontwerper.

De projectsecretaris ondersteunt het team facilitair en in de verslaglegging en is het eerste aanspreekpunt voor de deelnemers.

GEBIEDSBEPALING EN OPROEP

DOEL

Het DOET proces voorbereiden zodat meerwaarde ontstaat voor het aangemelde project en de omgeving.

VOORBEREIDING

Een aanmelding voor een DOET proces kan komen van een initiatiefnemer, overheid of belanghebbenden (inwoner). Het onafhankelijk team zal aan de hand van vooraf opgestelde criteria toetsen of het aangemelde project in aanmerking komt voor een DOET proces.

Die criteria kan het onafhankelijk team zelf opstellen maar te denken valt aan:

Haalbaarheid:

De beoogde functie past binnen het ruimtelijk beleid of kan zonder uitgebreide procedures passend gemaakt worden.

Er is zicht op financiële middelen t.b.v de realisatie van het project

Meerwaarde:

De exacte locatie van het project (zonnepark of anderzins) staat nog niet exact vast. Zo kan gestuurd worden op de juiste functie op de juiste locatie.

Er is bereidheid bij de initiatiefnemers om ruimte te delen met lokale initiatieven en functies te combineren.

UITVOERING

Voorafgaand aan de oproep wordt door het onafhankelijk team i.s.m. de initiatiefnemers en eventueel de gemeente (gebiedsregisseur) een speelveldanalyse uitgevoerd. Het doel is in kaart te brengen:

- welke partijen logischerwijs in aanmerking komen voor deelname
- welke verschillende belangen de deelnemers hebben
- hoe de houding is van de verschillende partijen ten aanzien van een zonneveld
- of er door de initiatiefnemer al in een eerder stadium over het project gecommuniceerd is, met wie en welke verwachtingen daarbij gewekt zijn

Bepaal aan de hand van de speelveldanalyse welke partijen uitgenodigd worden voor de werksessies en in welke mate deelnemers geïnformeerd moeten worden over het project tijdens de eerste sessie.

Het onafhankelijk team kan op basis van een korte gebiedsanalyse het invloedsgebied en het ontwerpgebied bepalen.

Op basis hiervan volgt een oproep voor deelname aan de werksessies onder de inwoners, ondernemers en belanghebbenden. Belangstellenden kunnen zich opgeven voor deelname aan de werksessies. Parallel worden vertegenwoordigers van de overheden uitgenodigd die een relevante bijdrage kunnen leveren.

AANDACHTSPUNTEN

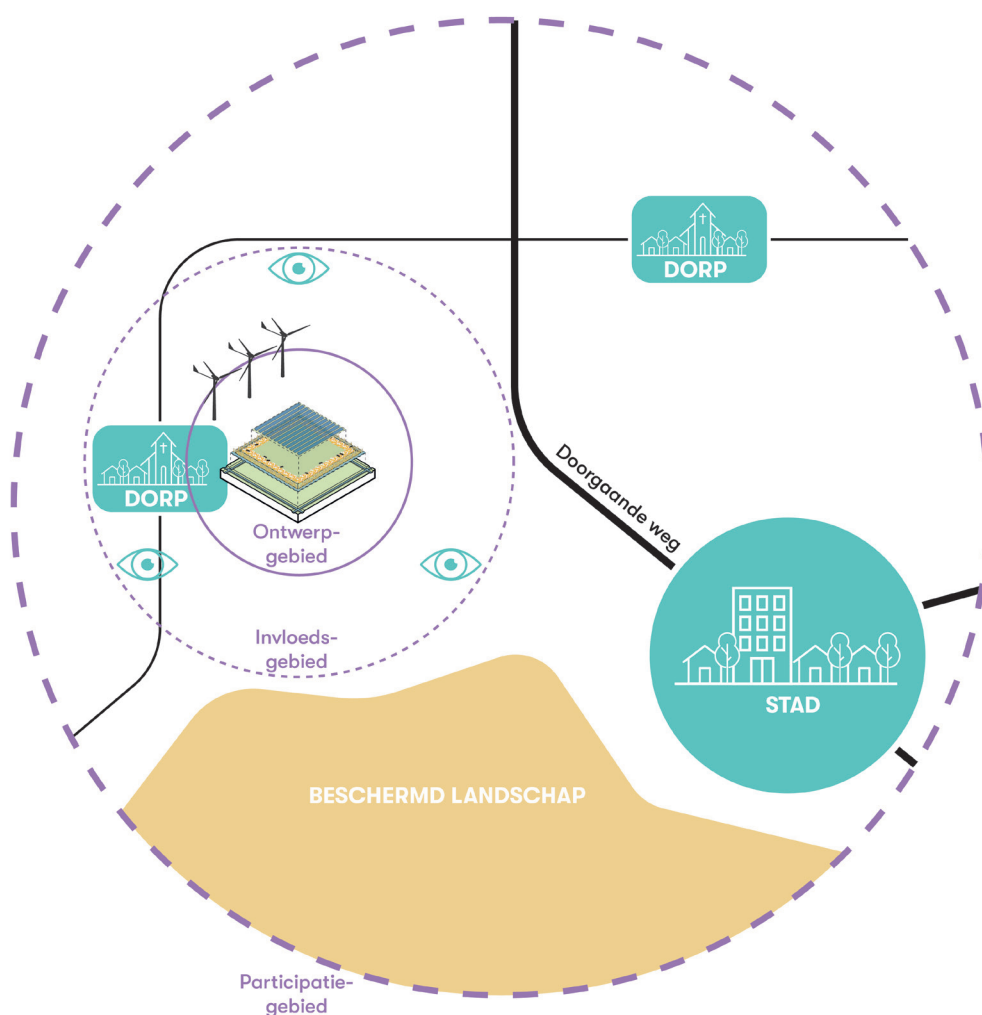
Voor werksessies is een ideale groepsgrootte ca 20 personen. Bij veel belangstelling kan gevraagd worden een vertegenwoordiger van een groep aan te wijzen.

Om tijdens de sessies toezeggingen te kunnen doen is het van belang dat de deelnemers voldoende zeggingsbevoegdheid hebben voor hun organisatie/groep.

Deelname aan de werksessies is vrijwillig, maar niet vrijblijvend. Tussen de sessies wordt

verwacht dat deelnemers afstemmen met hun achterban. Ook kan gevraagd worden "huiswerk" te maken door informatie op te zoeken, een standpunt in te nemen of ideeën uit te werken.

Geef in de oproep duidelijk aan dat de werksessie voor direct belanghebbenden bedoeld is. Algemene informatievoorziening over het project en de resultaten van de werksessies worden nadien in brede terugkoppeling gedeeld.

SESSIE 1 - UITGANGSPUNTEN BEPALEN

DOEL

Het opstellen van een gedragen Programma van Uitgangspunten bestaande uit Kaders, Waarden en Ambities

VOORBEREIDING

Deelnemers worden vooraf gevraagd hun Kaders, Waarden en Ambities op papier te zetten en toe te lichten tijdens de sessie. Hiervoor kunnen de hulpmiddelen uit hoofdstuk 2 gebruikt worden.

Een beoordelingsmatrix en kaarten van het gebied worden op grootformaat afgedrukt en tijdens de sessie ingezet om uitgangspunten te ordenen en te verbeelden.

UITVOERING

Tijdens de sessie worden de deelnemers gevraagd dmv een korte pitch hun uitgangspunten te delen. Het onafhankelijk team zorgt ervoor dat de uitgangspunten SMART geformuleerd worden en de discussie evenwichtig verloopt.

AANDACHTSPUNTEN

- formuleer uitgangspunten SMART
- sorteer alle inbreng aan de hand van thema's en schaalniveau
- benadruk de top 10/ top 5 meest overeenkomende uitgangspunten
- bespreek de top 10/ top 5 meest conflicterende uitgangspunten
- maak een P-bord voor niet-gezamenlijke uitgangspunten en vragen die niet met het project van doen hebben.
- help niet-professionals met het compleet maken en vertalen van de uitgangspunten
- geef deelnemers na de sessie nog een week de tijd om aan te vullen
- indien er een concrete locatie is of een aantal opties voor een project, informeer de betreffende grondeigenaren over het proces en nodig ze actief uit deel te nemen.
- vraag de deelnemers ook of er nog mensen of partijen geconsulteerd moeten worden die niet aanwezig zijn tijdens de sessie. Benader en bevestig die dan voor de volgende werksessie.

1. alle deelnemers kunnen hun kaders, waarden en ambities met de groep delen

2. maak het ruimtelijk, teken het op de kaart

3. leg het vast in een programma van eisen en wensen en leg het terug bij de deelnemers

GO/NOGO MOMENT:

- alle partijen hebben hun inbreng geleverd en dit is gevat in het programma van eisen en wensen
- er is onder de deelnemers een duidelijk beeld van de opgave, mogelijkheden, onmogelijkheden

SPECIFIEKE HULPVragen BIJ HET DEFINIËREN VAN KADERS, WAARDEN EN AMBITIES:

Initiatiefnemers:

- Welke doelstelling heeft de initiatiefnemer: ideëel, commercieel, beide?
- Welke energetische ambitie heeft de initiatiefnemer?
- Is er al een locatie of zoekgebied op het oog?
- Welke ruimtelijke (landschap, recreatie, ecologie, etc.) ambities heeft de initiatiefnemer?

Participanten:

- Grondeigenaren: is er bereidheid tot meewerking, grondruil of verkoop?
- Netbeheerders: hoeveel ruimte is er (in de nabije toekomst) op het energienet?
- Terrreinbeheerders: liggen er te realiseren natuurdoelen of te beschermen natuurwaarden die meegekoppeld kunnen worden?
- Overige participanten: zijn er concrete projecten die spelen en mogelijk meegekoppeld kunnen worden?

Omgeving:

- Welke aspecten van de omgeving worden het meest/minst gewaardeerd?
- Welke (met het project te combineren) functies zouden een goede aanvulling zijn op de leefomgeving?
- Wat is uw ideaalbeeld van een zonneparkproject?

Overheden: (provincie, gemeente, waterschap)

- Welke kaders en ambities gelden voor de realisatie van een zonneparkproject in het projectgebied?

SESSIE 2- ONTWERPOPTIES EN IDEEËN OP TAFEL LEGGEN, WEGEN EN EEN VOORKEURSMODEL KIEZEN

DOEL

Het komen tot een gedragen voorkeursmodel aan de hand van een aantal ontwerpopties

VOORBEREIDING

Het onafhankelijk team stelt op basis van de uitgangspunten een aantal ruimtelijk-functionele ontwerpopties op en verbeeldt deze aan de hand van kaarten, 3D impressies of maquettes. Ook de financiële kant wordt inzichtelijk gemaakt (businesscase, subsidiemogelijkheden).

De deelnemers worden aangemoedigd hetzelfde te doen. Laat alle deelnemers hun eigen ideaalplaatje schetsen.

UITVOERING

De sessie start met een terugblik op sessie 1. Informatie en uitgangspunten die tijdens de eerste sessie ontbraken kunnen nu ingebracht worden. Vervolgens worden alle ontwerpopties gepresenteerd en beoordeeld. Eventueel wordt er tijdens de sessie een extra optie toegevoegd als de input van de deelnemers daar aanleiding toe geeft.

Alle ontwerpopties worden aan de hand van de uitgangspunten uit sessie 1 beoordeeld. Een scoretabel is hiervoor een goed hulpmiddel. Bij complexe projecten kan een Top 10 positieve en Top 10 negatieve punten ook volstaan om tot een beoordeling te komen. Houd uitsluitingscriteria in het oog. Bijvoorbeeld als een project afhangt van medewerking van een bepaalde grondeigenaar waarvan onduidelijk is of deze medewerking wil verlenen.

Het best scorende model wordt gekozen of er kan een combinatiemodel opgesteld worden dat de positieve onderdelen van verschillende ontwerpopties combineert

AANDACHTSPUNTEN

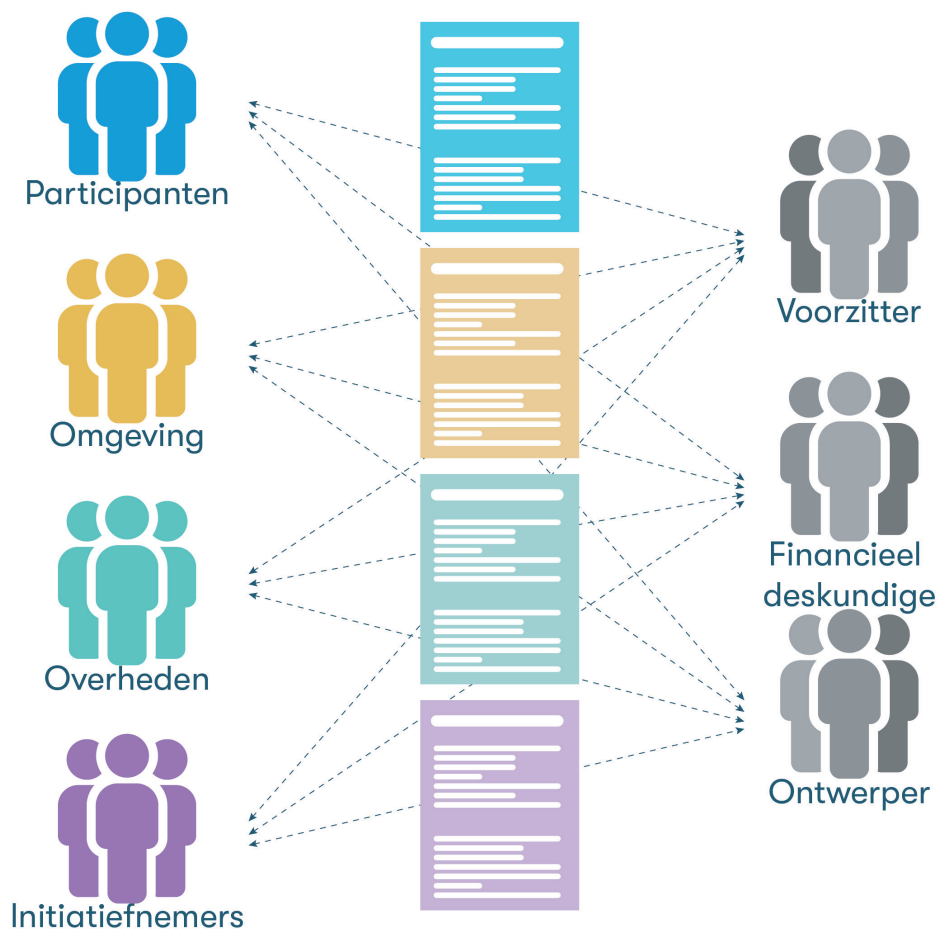
- over het gekozen model hoeft geen consensus te bestaan, wel begrip voor elkaars standpunten
- wijs deelnemers erop dat het algemeen belang preveleert boven het individueel belang.
- een voorkeursmodel kan ook een afgeslankte versie van één van de ontwerpopties zijn, mocht er aan een bepaald onderdeel teveel bezwaren kleven.
- wees voorafgaand aan het presenteren van de modellen duidelijk over de haalbaarheid van de modellen. Is er bijvoorbeeld medewerking van de grondeigenaren? Zijn alle modellen even betaalbaar? Heeft de initiatiefnemer een bepaalde voorkeur?
- voer voorafgaand aan deze werksessie overleg met de grondeigenaren en direct aanwonenden van de locaties van de verschillende modellen.

GO/NOGO MOMENT

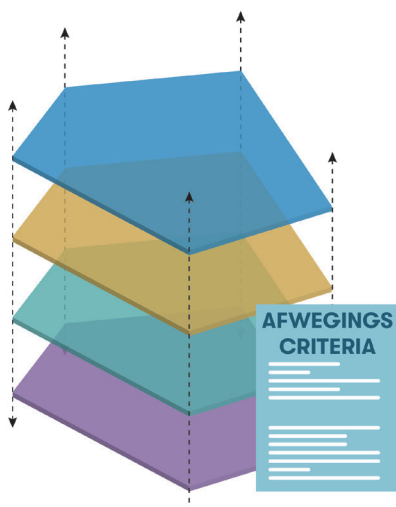
- er tekent zich één voorkeursmodel af waar een breed draagvlak voor is.

UITGANGSPUNTEN

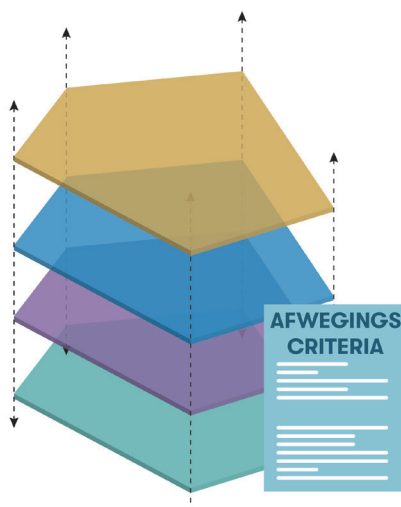

INTEGRAAL VOORKEURSMODEL 1

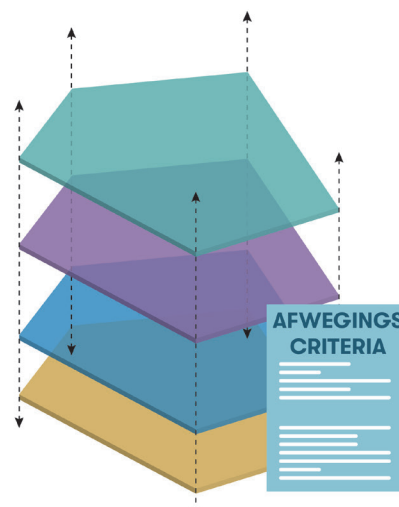
3

INTEGRAAL VOORKEURSMODEL 2

!

INTEGRAAL VOORKEURSMODEL ...

SESSIE 3- INTEGRAAL ONTWERP TOETSEN EN BESLUIT NEMEN

DOEL

Het valideren van een gedragen integraal plan

VOORBEREIDING

Het voorkeursmodel wordt uitgewerkt tot een integraal ontwerp. Bij voorkeur is dit een zo concreet mogelijk plan met gemaatvoerde tekeningen en materiaalvoorstellen.

UITVOERING

Deze sessie staat in het teken van finetunen en valideren. Het integraal ontwerp wordt door het onafhankelijk team gepresenteerd aan de deelnemers. Vervolgens kunnen alle deelnemers reageren en input leveren op de stukken om ze te perfectioneren.

De sessie wordt afgesloten met een besluit of het voorliggend ontwerp (eventueel met besproken wijzigingen) de basis kan zijn voor de ruimtelijke procedure en met de omgeving gecommuniceerd kan worden.

AANDACHTSPUNTEN

- overhaast niet. Als deelnemers meer tijd nodig hebben om tot een akkoord te komen, geef dan nog een paar weken reactie-/bedenktijd
- het gedragen ontwerp is nog geen vergunning maar bij voorkeur wel gereed voor de vergunningsaanvraag.

GO/NOGO MOMENT

- er is breed draagvlak voor het uitgewerkte ontwerp
- het uitgewerkte ontwerp is een haalbaar model als het gaat om locatie (vergunning) en financiën

BREDE TERUGKOPPELING EN AFRONDING

DOEL

Inwoners en belanghebbenden uit het invloedsgebied informeren over de uitkomst van de werksessies

VOORBEREIDING

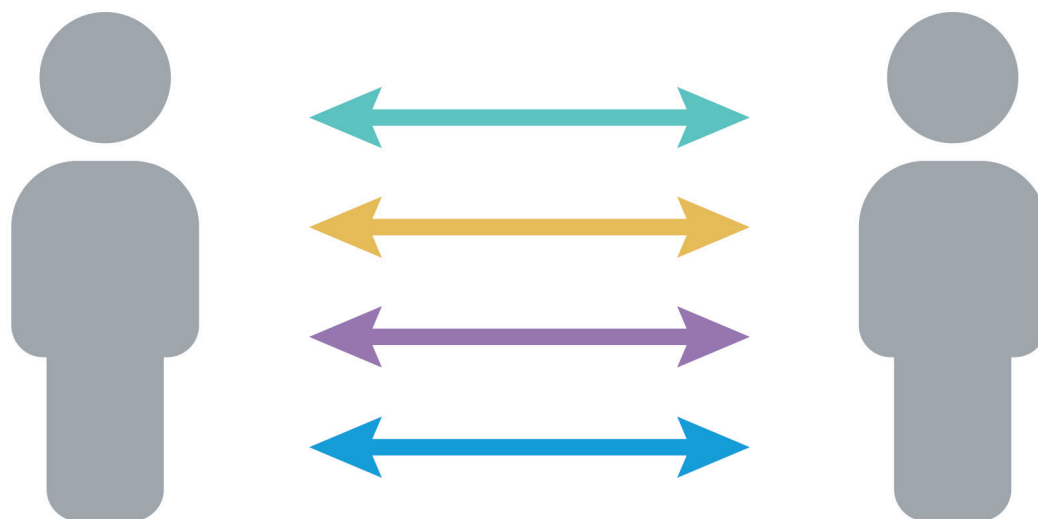
Het integraal ontwerp wordt verbeeld in plattegronden en 3d impressies. Eventueel na aanpassingen na de 3e sessie.

UITVOERING

De resultaten kunnen op een website gepubliceerd worden of tijdens een bijeenkomst gepresenteerd worden. Bij voorkeur door en in aanwezigheid van de deelnemers.

AANDACHTSPUNTEN

- maak er een feestje van
- zorg dat de belangen van alle partijen ook in de presentatie in de juiste verhouding naar buiten komen
- deel niet alleen het eindresultaat maar ook de tussenresultaten. Dat laat zien hoe men tot dit resultaat gekomen is.

colofon

